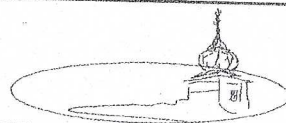

*Průruční
slovníček
zelovské
čestiny*

1803 **ZELOW** 2003

PŘÍRUČNÍ
SLOVNÍČEK
ZELOVSKÉ
ČEŠTINY

Hana Marešová

U příležitosti 200 let českého Zelowa
vydalo občanské sdružení EXULANT
se sídlem v Husově domě – Jungmannova 9
110 00 Praha 1
Praha, květen 2003
vydání první
náklad 1000 výtisků

© Mgr. Hana Marešová, Ph.D., 2003

ANOTACE

V Příručním slovníčku zelovské češtiny jsou shromážděny nejběžnější výrazy, které se v každodenním občanském životě používaly v polském městečku Zelově. Toto městečko založili čeští exulanti a jejich potomci v roce 1803. V dalších letech se v Zelově usadili i příslušníci jiných národností, ale až do konce druhé světové války se tu hovořilo většinou česky. Slovníček je dokladem svérázné mluvy, která se vyvinula v průběhu dvou století pod vlivem polštiny, němčiny a ruštiny z původní "východočeštiny". Slovníček je vydáván jako "milá vzpomínka" na nelehká léta početnými generacemi v exilu strávená.

ADNOTACJA

W „Podręcznym słowniku zelowskiej czeszczyzny” zostały zebrane wyrazy pozostające w najpowszechniejszym, codziennym użyciu przez mieszkańców polskiego miasteczka Żelów. Miasteczko to w roku 1803 założyli czescy exulanci* i ich potomkowie. W kolejnych latach osiedlali się w Żelowie również przedstawiciele innych narodowości ale, aż do końca drugiej wojny światowej, mówiło się tu głównie po czesku. Słowniczek jest dowodem swoistego dialektu, jaki w przeciągu dwóch wieków ukształtował się pod wpływem języków polskiego, niemieckiego i rosyjskiego z pierwotnego języka „wschodnio-czeskiego”. Słowniczek jest wydawany jako „miłe wspomnienie” niełatwych lat spędzonych na uchodźstwie przez liczne pokolenia.

* Uchodźcy ze względów na wolność sumienia i wyznawania wiary (przyp. tłumacza)

ANOTATION

Das vorliegende kleine Handwörterbuch der Zelower tschechischen Sprache beinhaltet die geläufigsten Ausdrücke, die man im alltäglichen Leben unter den Einwohnern der kleinen polnischen Stadt Zelow benutzte. Zelow wurde durch die böhmischen Exulanten und ihre Nachkommen 1803 gegründet, und das Tschechisch war bis Ende des Zweiten Weltkrieges die Umgangssprache im Ort. Dieser Sprache bedienten sich auch Angehörige anderer Nationalitäten, die in Zelow in zunehmender Zahl lebten. Das Wörterbuch belegt die eigenartige tschechische Sprache, wie sie sich in Zelow aus dem ursprünglich ostböhmischen tschechischen Dialekt der Exulanten unter dem Einfluß von der polnischen, deutschen und russischen Sprache im Verlauf von zwei Jahrhunderten entwickelte. Es ist eine "liebe Erinnerung" an die nicht gerade leichte Zeit, die mehrere Generationen von böhmischen Exulanten im Exil verbrachten.

ANNOTATION

The Concise Vocabulary of Czech Spoken in Zelow contains the most common expressions used in everyday life of this Polish townlet. Czech exiles and their descendants founded Zelow in 1803. The members of other nationalities settled down there during the following years, however, the Czech language prevailed until the end of the Second World War. Thus, the vocabulary illustrates a peculiar tongue developed from original "Eastern-Czech" under the influence of Polish, German and Russian in the period of two centuries. The purpose of the editor is to bring back a fond memory of uneasy years lived out by many generations in exile.

SLOVNÍČEK JE ŘAZEN PODLE DRUHŮ SLOV A OBSAHUJE

PŘEDMLUVU

POZNÁMKY KE SLOVNÍKU
POZNÁMKY K VÝSLOVNOSTI
POUŽITÉ ZKRATKY

PODSTATNÁ JMÉNA

PŘÍDAVNÁ JMÉNA

ZÁJMENA

ČÍSLOVKY

SLOVESA

PŘÍSLOVCE

PŘEDLOŽKY

SPOJKY

ČÁSTICE

CITOSLOVCE

ZDROJE
PODĚKOVÁNÍ

SLOVO VYDAVATELE

PŘEDMLUVA

Město Zelov (Zelów) bylo založeno v roce 1802 českými emigranty z Pruského Slezska (kam odešli z náboženských důvodů z východních a severovýchodních Čech), kteří si přinesli především znalost tkalcovství, jež zůstalo typickým zaměstnáním zelovské kolonie. Čeští kolonisté byli svobodnými občany – tím se lišili od obyvatel sousedních polských venkovských obcí. Centrem veškerého dění českých obyvatel v zelovské kolonii se stal evangelický reformovaný sbor, který již od počátku založení osady spravoval nejen věci duchovní, ale náležely mu i kompetence světských úřadů. Po skončení francouzsko-pruské války v roce 1806 byla posunuta hranice a Zelov se příslušností do varšavského knížectví ocitl odtržen od ostatních českých kolonií v Pruském Slezsku. Po pádu knížectví se pak Zelov v roce 1815 dostává pod správu ruského cara Alexandra I.

Ze Zelova byly zakládány další české osady – ke kolonii zelovské jsou počítány tyto české obce (které zároveň tvořily obvod zelovského evangelicko - reformovaného sboru) – Zelůvek, Požděnice, Bujny, Josefátov, Petronelov, Pavlov, Ignácov s Veronikou, Holendry, Černý Les, Bachořín, Herbertov, Faustynov, Bočanich, Buček a (dnes již neexistující) Kučov.

Až do druhé světové války byli Češi převažující částí obyvatel Zelova. Tato situace se změnila po roce 1946, kdy se do Zelova se začali stěhovat obyvatelé polské národnosti (kteří nyní již tvoří většinu) a kdy byla zároveň dokončena „druhá vlna“ reemigrace – tedy návratu potomků českých exulantů do vlasti. Reemigranti „první vlny“ (po 1. světové válce) se usazovali především na Zábřežsku, Šumpersku a Litoměřicku, v „druhé vlně“ pak v severních a západních Čechách. Na konci roku 1944 přebývalo v Zelově 7 917 osob, z toho 2985

národnosti české. V roce 1945 reemigrovalo do Československa 3400 – 3500 osob z celé zelovské kolonie – v Zelově a okolí zůstává asi 500 „českých“ rodin. I přesto zůstal Zelov největším střediskem české národnosti v Polsku.

Dnešní Zelov je už jiný, má sice jen 8000 obyvatel (z toho každý šestnáctý obyvatel je původem Čech), ale je významným průmyslovým střediskem s velkými textilními závody (česká tkalcovská tradice). Dodnes se zachovaly památky spjaté s počátky „českých dějin“ města z 19. a 20. století. Dominantou je kostel církve evangelické reformované, který byl uznán za památku, druhým důležitým místem je kámen na počest Mistra Jana Husa (z r. 1915), zachovaly se i domy odlišné konstrukce. K památkám patří i úřední knihy, ve kterých jsou uvedena jména a příjmení nově příchozích obyvatel osady napsaná tak, jak se tehdy psala v Čechách.

Zvláštnost zelovské osady tkví v tom, že ač se stala víceméně izolovaným „ostrovem“ uprostřed Polska – tedy v těsném sousedství rovněž západo-slovanského jazyka – nepodlehla překvapivě tak snadno asimilaci, jak tomu bylo např. v případě střelínských Čechů v Prusku, kteří se ocitli v germánském prostředí. Důvody musíme hledat nikoli v oblasti jazykové, ale náboženské, neboť protestantští Čechové udržovali odstup od katolických Poláků, zatímco v oblasti Pruského Slezska převládalo protestantské (luteránské) náboženství, což umožnilo bližší komunikaci obou komunit. (K podobným závěrům došli i autoři sociologických studií věnovaných problematice zelovské enklávy – např. HEROLDOVÁ, I.: *Život a kultura českých exulantů z 18. století*. Praha 1971, WRÓBLEWSKI, P.: *Spółeczność czeska w Zelowie*. Warszawa 1996).

Jazykový výzkum takovýchto „ostrůvků“, které si udržely svou mluvu po několik staletí,

může významně přispět např. k doložení některých vývojově starších nářečních znaků, které již na území českého státu nejsou doložitelné. Především u těch osad, které existovaly izolovaně od jazykového vývoje domácího, se udržel český jazyk pouze v té podobě, kterou si s sebou emigranti odnášeli z bývalé vlasti. Další generace se pak učily českou mluvu od svých rodičů, četli jen českou literaturu, kterou si emigranti s sebou přinesli z bývalé vlasti – tedy jazyk jak mluvený, tak psaný si uchoval některé archaické prvky, které mezitím na území českého státu podlehly přirozenému vývoji.

V případě Zelova je na počátku 21. století situace taková, že český jazyk slouží ke komunikaci nejstarší generace mezi sebou, ve střední generaci ke komunikaci s generací nejstarší, u nejmladší generace až na několik výjimek není čeština v komunikaci užívána vůbec. Je však možno říci, že zde nalezneme menší skupinu osob, které českou nářeční tradici udržují. Zelovští Češi tvrdí, že se česky mluví hlavně doma, v kostele (někdy se zpívají české náboženské písně, ale kázání se již odbývá v polštině) a dříve také ve spolku Towarzystwo, kde byl tento jazyk užíván jako povinný. Pokud se potkají Češi, hovoří se česky, ale pokud je přítomen třeba jen jeden Polák, mluví se polsky. Starší lidé čtou Bibli a modlí se v tomto jazyce. Někteří uvádějí, že jejich děti se učí česky jen proto, aby zachovaly tradici, většinou však mluví jen polsky. Někteří rodiče vědomě neučí děti českému jazyku, ale předávají jim pouze základní elementy českého kulturního dědictví. Český jazyk se stává především částí širšího souboru symbolických tradic české etnické skupiny, komunikativní funkci přejímá polský jazyk.

V počátcích Zelova se zde hovořilo česky, česky byly pořizovány i zápisy v matrikách a úředních listinách. Před válkou Židé, Němci i Poláci jako obyvatelé Zelova uměli česky. Po druhé

světové válce došlo ke změnám národnostních poměrů a znalost polského jazyka se stala nezbytnou a konečnou pro to, aby mohla správně fungovat celá obec v oblasti průmyslové, administrativní a vzdělávací.

A jak vlastně vypadá dnešní zelovská mluva? Předkové zelovských Čechů opustili svou vlast ve čtyřicátých letech 18.století a usadili se v polském Zelově na počátku 19.stol. Z toho vyplývá, že jazyk, kterým se dorozumívali a který je užívaný jejich potomky, ztratil bezprostřední kontakt s národním jazykem před 250 lety. Navíc během vývoje podlehl různým vlivům vnějším i vnitřním.

Zelovští „Češi“ tvrdí, že mluví „po zelovsku“. Jsou však postřehnutelné cizí vnější vlivy, kterým jejich jazyk podléhá. Jedna z obyvatelek k tomu uvádí: „*My mluvíme po zelousku – trochu česky, trochu polsky. Jak mluvíme, tak mluvíme – ale se smluvíme*“. Většina obyvatel se shoduje v mínění o polských vlivech na jejich mluvu, na druhé straně ale nedokáží jednoznačně vymezit, v jaké části Čech lidé mluví jazykem podobným nářečí zelovskému. Mezi lidem se v největší míře udržuje verze o původu emigrace od Litomyšle a Vysokého Mýta, což se shoduje s výsledky nářečních výzkumů, které byly prováděny v Pruském Slezsku (odtud přišli kolonisté do Zelova). Všichni autoři se shodují v tom, že se jedná o nářečí, kterým se mluví ve východních Čechách. (O jazyku původních osad v Pruském Slezsku psal J. Š. Kubín: *České emigrantské osady v Pruském Slezsku*, 1931; J. Voráč, P. Jančák: *K dnešnímu stavu nářečí střelinských Čechů v Polsku*, 1962; mluvě zelovské enklávy se věnoval B. Vydra: *Z nářečí zelovských Čechů v Polsku*, 1923, I. Wolska: *Fleksja rzeczowników gwary czeskiej Zelowa*, 1980, nebo H. Marešová: *Jazyk české enklávy v polském Zelově*, 2001, mluvě Kučova pak K. Dejna: např. *Słownik gwary czeskiej mieszańców Kućowa*, 1990).

Na základě vlastního výzkumu a excerpací materiálů za přibližně posledních 70 let (viz odkaz Zdroje) vznikl tento slovníček, který má především pamětníkům připomenout jejich mluvu, osvěžit některé výrazy, z nichž se již řada vytratila či byla nahrazena jinými, a mladší generaci uchovat něco z ústní tradice, která se po několik staletí předávala z generace na generaci.

Mgr. Hana Marešová, Ph.D.

POZNÁMKY KE SLOVNÍKU:

Pro vzpomínku na Zelov uvádíme slova, která se v Zelově používala. Protože je tento slovníček sestaven z více zdrojů, nejsou už rozlišeny výrazy, které užívali staří Zelované před první světovou válkou, jejich potomci či generace mladší. Slovník je pojat jako výběr některých výrazů, se kterými bylo možné se v Zelově setkat.

Rovněž nejsou rozlišena slova, která mají znaky původního nářečí (severovýchodočeského – např. krew - krev) – obouřetná výslovnost hlásky v), a slova, která jsou přejata z jiného jazyka a upravena – např. z polštiny: křešňák – z pol. chrześniak, z němčiny: firaňky – ze staroněmckého Fühänge ad.). Jsou uvedeny základní tvary slov, někdy jejich konkrétní tvar, který byl pro zelovskou mluvu specifický; odlišný od podoby spisovné češtiny u nás.

(Pozn.: Pokud sami znáte nějaké „typicky zelovské“ slovo, které zde není uvedeno, nebo si některé slovo pamatujete jinak, můžete nám dát vědět na adresu sdružení Exulanti nebo na e-mailovou adresu: maresh@seznam.cz)

POZNÁMKY K VÝSLOVNOSTI:

Jednotlivá slova jsou psaná zjednodušeným fonetickým pravopisem (nejčastěji jsou psána tak,

jak se vyslovují). Vedle běžných českých grafémů (písmen) jsou užity následující :

w — obouřetná výřlovnost *v* — např. *Krakou*

ł — tvrdé *l*,

ę — označuje výřlovnost polského nosového *e*, např. *pekę* — *svazek*,

a — označuje výřlovnost polského nosového *o*: *katolicka* — *katolickou* (7. sg.)

ř — výřlovnost českého *ř* se v želovské mluvě přibližuje polské výřlovnosti — tedy zněle *ř* jako *ž* a nezněle jako *š*. Pro zjednodušení uvádíme pouze *ř* ve všech pozicích.

y — pokud se objeví v místě, kde je dle českého pravopisu — *i*, naznačuje tvrdou výřlovnost předchozí souhlásky: *bandyta* — vyslovujeme *bandyta*, nikoli *bandřta*

POUŽITÉ ZKRATKY:

ak.	akuzativ, 4. pád
arch.	archaicky, zastarale
asim.	asimilace — spodobá hlásek přizpůsobování
býv.	bývalý
čes.	česky
čes.- pol.	česko — polský
dat.	dativ, 3. pád
dial.	dialekt
disim.	disimilace — opak asimilace — rozlišování hlásek
f.	feminina
gen.	genitiv, 2. pád
han.	hanácká nářečí
hanl.	hanlivé
haplot.	haplogie — zjednodušení výřlovnosti
hovor.	hovorově

imper.	imperativ
inf.	infinitiv
jzč.	jihozápadočeská nářečí
laš.	lašská nářečí
lid.	lidově
lok.	lokál, 6. pád
m.	maskulina
msl.	moravskoslovenská nářečí
n.	neutra
nár.	nářeční, nářečí — objevuje se v nářečích na území ČR
nč.	novočesky
něm.	německy
neživ.	neživotný
nom.	nominativ, 1. pád
os.	osoba
pl.	plurál, množné číslo
pol.	polsky
prét.	préteritum
préz.	prézens
přen.	přeneseně
přič. č.	přičestí činné
přič. m.	přičestí minulé
psl.	praslovansky
pův.	původní podoba
sg.	singulár, jednotné číslo
slc.	slovensky
spis. č.	spisovná čeština
stč.	staročesky
stněm.	staroněmecky
střč.	středočeská nářečí
střlat.	středolatinšky
svč.	severovýchodočeská nářečí
vok.	vokativ, 5. pád
zast.	zastarale
zel.	zelovský
Živ.	životný

PODSTATNÁ JMÉNA

Abisinije Habeš, Etiopie, pol. Abisynia – Habeš

Almara skříň, ze střlat. Almaria, pol. almarja – skříň

Ambasador velvyslanec, pol. ambasador – velvyslanec

Arbáta čaj, pol. herbata – čaj

As eso, pol. as – eso

Bapka pekáč, pol. babka – bábovka, babička, hovor. porodní bába

Báchor nezbedné dítě, pol. bachor – parchant

Balik pět přáden

Bamboš bačkora, pol. bambosz – filcové papuče

Banda lůza, pol. banda – tlupa, banda

Bandyta lupič, pol. bandyta – bandita, loupežník

Baška šiška, trs

Bat bič, pol. bat – krátký bič, karabáč

Bebechy střeva, pol. bebechy – vnitřnosti, střeva, přen. harampádí

Bejk býk, svč. nářečí, hlásková změna ý>ej

Běk káča

Berda velký svazek nošený na zádech

Bezrobot nezaměstnanost, pol. bezrobocie – nezaměstnanost

Bělizna prádlo, pol. bielizna – prádlo

Binda kravata, pol. binda – provázek, kterým knihař sešívá knihu, zast. páska na vousy

Blęd chyba (v písmě), pol. błąd – chyba, omyl, nebo błędny – mylný, chybný

Blejskáni blýskání, svč. nářečí – hlásková změna ý>ej

Blížnata dvojčata, pol. bliźniak – dvojče, blíženec

Blumba plomba, asim. vzdálenější hlásky p > b

Bočun čáp, pol. bocian – čáp

boruwky/boruky borůvky, svč. nářečí – obouretná výslovnost hlásky v

bratroj/bratroji bratři, svč. nářečí – hlásková změna koncovky –ovi>oj(i)

bruclok vesta, nář. druh selské vesty, v čes. nářečích i podoby bruclek, brunclek, bruslek, pol. podoby bruclek, bruslac, bruslek, pruclik, brzuslak, vše z něm. Brustfleck nebo Brustlatz

bruk dlažba, pol. bruk – dlažba, přeneseně – být „na dlažbě“ – bez zaměstnání

brumbár brundibár, u nás – ve významu čmelák – ve střč., jč., vč. a mor. nář. , ve významu ovád mezi Labem a Jizerou, ve významu chroust – v Podkrkonoší, ve významu chrobák na Novopacku, nebo i z něm. Brummbär – označení pro mrzouta, bručouna, „bručivý medvěd“

brynšpryt denaturovaný líh, něm. der Brennspritus – líh na pálení

břesk vřes, přisouvání hlásky k, čes. nář. břesk, vřesk, břes, břesa březec ad.

Břídák ohyzda, pol. brzydal – ošklivec, škareda

Budnik budík, pol. budnik (zast.), budzik – budík

bulew/bulva brambora, pol. bulwa – bulva, hlíza

bulka houska, pol. bułka – houska

bulvowka bramboračka, polévka z brambor, svč. nář. – obouretná výslovnost hlásky v

bunclák kameninový hrnec, lid. puclák, asim. vzdálenější hlásky p > b

buntovat pobuřovat, pol. buntować – pobuřovat

burka krátký kabát, pol. burka – plášť s kapucí

bzdura hloupost, pol. bzdura – hovor. hloupost,

cacko obrázek, hračka, pol. cacko – hračka, ozdoba, tretka

cejcha cícha, svč. nářečí – hlásková změna í > ej

cejn cín, svč. nářečí – hlásková změna í > ej

céra dcera, dloužení e > é, zjednodušení výslovnosti (haplol.) – dc > c

cigarnik špička, pol. cygarnica – špička na doutníky, pouzdro na cigarety

cigora cikorie, pol. cykoria – cikorie, cikorka, čekanka

cihlička žehlička, lid. žehlička (pův. žehlička připomínala spíše cihlu), pol. cegła – cihla

citrina citron, pol. cytryna – citron

ciwka cívka, svč. nářečí – obouretná výslovnost hlásky v

cucky potrhaná bavlna, asi od cuchat

cukerek bonbón, pol. cukierek – cukrátko, bonbon

čáp zanedbanec, otrhanec, snad pol. hanl. ciapa – trouba, nemehlo nebo pol. i čes.

cap starý kozel, hlupák, nář. cap, i pol. cap – kozel, hlupák, člověk k ničemu

čarach nezbedné dítě, pol. ciarach – hanl. měšťák, sprost'ák, otrapa

častko cukroví, pol. ciastko – cukroví, zákusek

Čechy Češi, přizpůsobení tvarů životných subst. neživotným

česenek česnek, analogicky dle genitivu se objevuje tvar česenek, z pův. česnъкъ, gen. česenku s vkladným (epentetickým) e

člunečnice slunečnice, asim. s > č

čoveče člověče, zjednodušení výslovnosti (haplol.)

dědky dědci, přizpůsobení tvarů životných subst. neživotným

domoch domov, disim. místa artikulace, čes. nář. (*Kde domoch můj?*)

dům - z **dómu** z domu, dloužení o > ó (*Vona byla Pejgová z dómu.*)

d'oura díra, kontaminace tvarů dóra, důra, díera (*Tak bnet drubej spat do doury.*)

dovot doklad, důvod, pol. dowód – důkaz

druk tisk, pol. druk – tisk

dřevňáky dřeváky

dřevo dříví, strom, pol. drzewo – strom, dřevo, dříví

dřvi – ve **dřvách** ve dveřích, pol. drzwi – dveře

dyvan koberec, pol. dywan – koberec

echo ozvěna, čes. i pol. echo – ozvěna

Ejipt Egypt, asim. g > j

elektrika elektřina

evandělík/evanjelík evangelík, asim. – g > d', podobně např. řec. aggelos – angelos > č. anděl pochází z balkánské výslovnosti se změkčeným g, asim. g > j

fabrykant zaměstnavatel tkalců, pol. fabrykant – továrník, výrobce

facet fešák, pol. facet – muž, mladík

fajfa dřevěná cívka, slovensky a ukrajinsky fajfa = cívka, z něm. die Pfeife – píšťala, dýmka

faktor ošidný zprostředkovatel, pol. faktor – zprostředkovatel, činitel

falář farář, disim. r>l

familie příbuzenství, pol. familia – rodina

faryna cukr v prášku, pol. faryna – cukrová moučka nerafinovaná

felčar lékař, lid., z něm. Feldscher, i pol. felczer – felčar, ranhojič

figa fík, pol. figa – fík, fíkovec, (*Dostaneš figu.* = Nedostaneš nic)

firaňky záclony, stněm. Fűrhänge – záclona, pol. firanka – záclona

flaky střeva, pol. flak – střevo

forman kočí, něm. Fuhrman – vozka

forsa peníze, pol. hovor. forsa – peníze, prachy

Františkoj Františkovi, svč. nářečí – hlásková změna koncovky –ovi > oj

fryzjer holič, pol. fryzjer – holič, kadeřník

fundament základ, pol. fundament – základ, podstata

funus lid. pohřeb, z lat. funus

futro kožešina, pol. futro – kožešina, kožich

gatunek druh zboží, pol. gatunek – druh, jakost, odrůda, plemeno

gerovníčka vedoucí, pol. kierownicza – vedoucí, ředitelka

gips sádra, něm. der Gips – sádra

granda lůza, pol. granda – tlupa, banda

gripa chřipka, něm. die Grippe – chřipka

guma míč, guma

gurka pahorek, pol. górka – pahorek, pokoj na patře, pečeně s ledvinou

halas hluk, vřava, svč. nářečí, i pol. hałas – hluk, rámus

hamulec brzda, pol. hamulec – brzda

handlář malý obchodník, pol. handlarz – hanl. obchodník, kupec

handra hadr, přisouvání hlásky n, svč. jen o hadru určeném na utírání zbytků tekutin

hapyka lékárna, lid. (h)apatyka, vypuštění (elize) hlásky a, protetická hláska h

harmáta dělo, pol. armata – dělo, protetická hláska h

herda rána pěstí do zad, vznik snad přesmykem z derchovat (nabíjet)

hlawka hlávka, svč. nářečí – obouretná výslovnost hlásky v

hloupoty hlouposti, nesmysly, pol. głupota – hloupost, nerozumnost, čes. – hlásková změna g>h

hoši – hošů hochů, analogie k nom. pl. (*Spotkali jsme třech hošů.*)

cham drzý, hrubý člověk, pol. cham – hanl. sprost'ák, neotesanec, zast. hanl. sedlák

cherbata/cherbatky čaj, pol. herbata – čaj

Chíny Čína, pol. Chiny, Chin – Čína

chistorie historie, pol. výslovnost hlásky h

chlib chléb, svč. nářečí – hlásková změna é>í

chliw chlív, svč. nářečí – hlásková změna é>í, obouretná výslovnost hlásky v

chodniky koberce, pol. chodnik – chodník, cesta, chodba, dlouhý a úzký koberec

cholera jasná nadávka, pol. cholera – cholera, přen. nadávka (*Idź do cholery! – Jdi ke všem čertům!*)

choroba těžká nadávka

chow chov, svč. nářečí – obouretná výslovnost hlásky v

chramosta pomalý nezdar, svč. chramosit – lakotně shromažďovat, nebo stč. chrámati, chrúmati – těžce, nemotorně, kulhavě kráčet

chrastawka ropucha, stč. chrást, krásta nebo chrast – strup, prašivina, chrastavice – ropucha, svč. – obouretná výslovnost hlásky v

chvojarka suchá borová větev, stč. chvoj – označení větve jehličnatých stromů

chytrus lakomec, pol. chytrus – hovor. chytrák, i pol. chytry – chytrý, lstivý, chtivý, žádostivý

indyk krocan, pol. indyk – krocan

interes kšeft, pol. interes – obchod, věc, záležitost, zájem

Janík Jeník, stč. hlásková změna a>ě>e po měkkých souhláskách

Japoňsko Japonsko, pol. Japonia – Japonsko i pol. japoński -japonský

jodyna jodová tinktura, pol. jodyna – jodová tinktura)

Južu – vo Južách Josef – o Josefech, pol. podoba křestního jména Józef – Józio (Pepík) (*A vy jen vo Južách budete mluvit...*)

Kadlina Karlina, Karolina, asim. – změna ve způsobu artikulace rl > dl

Kadle Karle, asim. – změna ve způsobu artikulace rl > dl

kadlec tkadlec, zjednodušení výslovnosti (haplol.) tk>k

kajet sešit, pol. kajet – sešit

kalcovina tkalcovina, zjednodušení výslovnosti (haplol.) tk>k

kalika invalida, pol. kaleka – invalida, mrzák

kamaše boty, pol. kamasznik – švec

kancelarie kancelář, pol. kancelaria – kancelář

kanconál kancionál, zjednodušení výslovnosti (haplol.) cio>co

karp kapr, pol. karp – kapr

karta list papíru, pol. karta – list, stránka, dokument, hrací karta

karuzel kolotoč, pol. karuzela – kolotoč, přizpůsobení subst. gramatického rodu

kašanka jelíto, pol. kaszanka – krupkové jelítko

kawka kavka, svč. nářečí – obouretná výslovnost hlásky v

kępa chomáč, pol. kępa – skupina, hromada, ostrůvek, trs

kerovat řídit, pol. kierować – řídit, spravovat někoho, něco

kerunek směr, pol. kierunek – směr, vedení

kilomeitr kilometr, diftongizace e>ei, příp. epentetické j, u nás se objevuje v nářečí izolované obce Baborowa sz. od Ratiboře v Polsku

kladiwko kladívko, svč. nářečí – obouretná výslovnost hlásky v

klatka visací zámek, stč. kladka – volná nebo otáčivá závora, dřevo, jímž se zakládají vrata uvnitř dvora, u Litomyšle pak „zámek k petlici“, laš., slc. visutý zámek

klusky bramborové knedlíky, pol. klusek/kluska – nudle, noky
koc deka, pol. koc – deka, přikrývka
koldra prošívaná deka, pol. koldra – malá pokrývka
kolej vlak, pol. kolej – dráha, železnice, řada, pořadí
kolejka fronta, pol. kolejka – místní dráha, lokálka, pořadí, fronta
kolmíř/kolměřik límec/límeček, pol. kołnierz límec, přiruba, asim. n>m
komornik podnájemník, exekutor, pol. komornik – exekutor
kopa balík látky, odvozené sloveso kopiti (např. kopa sena, krtinec, mravenišťe)
kopálně důl (uhelný), pol. kopalnia – důl
koperta poštovní obálka, pol. koperta – obálka, víčko, povlak
korčík 100 kg (brambor, ovsy), pol. koźeć – míra na obilí, stč. kořec, pol. korzec, odvozeniny koreček, korčák – ve významu velká nádoba
korotew koroptev, zjednodušení výslovnosti (haplol.) pt>t, svč. nářečí – obouretná výslovnost hlásky v
kořalka/kořawka lihovina, vodka, svč. nářečí – hláska u za ł, pol. gorzałka, od gorzeć – hořet
koštiště koště, zachována stč. podoba (z pův. chvoščiště), haplol. – štíště>ště,
kotlet karbanátek, pol. kotlet – kotleta, karbanátek
kraj stát, pol. kraj země, vlast, okraj
kravec krejčí, pol. krawiec – krejčí
kredens kredenc, stříbrník, z něm. Kredenz

krew krev, svč. nářečí – obouretná výslovnost hlásky v
krchov /krchow hřbitov, něm. der Kirchhof, svč. nářečí – obouretná výslovnost hlásky v
křesólko židle, pol. krzesło – židle
křešňák kmotřenec, z pol. chrześniak – kmotřenec
křikop příkop, asim. vzdálenější hlásky p>k
kucmochy škubánky, svč. nářečí – kaše z brambor
kuchně kuchyně, pol. kuchnia – kuchyně
Kujaty Kujatovi, přizpůsobení tvarů životných subst. neživotným
kytlo druh sukně, slc. kytľa – sukně, pol. kitel – kytle, halena, rubáš, pracování plášť, zástěra
lajce lavice, svč. nářečí – hlásková změna –vi->-j(i)-
laštowka vlaštovka, zjednodušení výslovnosti (haplol.) vl>l, svč. nářečí – obouretná výslovnost hlásky v
leberka jitrnice, játrový salám
likarstvo lék, pol. lekarstwo – lék
list dopis, pol. list – dopis, listina
lišaj lišej, pol. liszaj – lišej
lornota dalekohled, pol. lorneta – kukátko, asim. e>o
los osud, pol. los los, osud, náhoda
lunatyk náměsíčník, pol. lunatyk – náměsíčník
lusterko zrcátko, pol. lusterko – zrcátko
lutrián luterán, vliv něm. výslovnosti Luther – [LutE]

mačera prasnice, pol. maciora – prasnice, hlásková změna o>ě>e před měkkými souhláskami

malpa opice, pol. małpa – opice)

marš pochod, pol. marsz – pochod

maruda louda, pol. maruda – nimra, louda

masa dav, pol. masa – masa, množství, jmění

mázdra šlacha, pol. miazdra, souvisí s lat. membrum (z pův. mensrana) – kus masa, díl masa, část těla, úd

meble nábytek, pol. mebel, 1.pl. meble – kus nábytku

meškání bydliště, pol. mieszkanie – bydlení, byt, bydliště, hlásková změna ie>i

metelka metla, smeták

metrika matrika, pol. metrika – matrika

mežník mezník, hlásková změna z>ž

mísnost oblast, místo, čes. místnost

mha mlha, zánik pobočné slabiky, východiskem byla snad dřívější jednoslabičná výslovnost

míno jméno, svč. nářečí – hlásková změna é>i

mlíko mléko, svč. nářečí – hlásková změna é>i

mouzdry spalničky, han. mouzdry, laš. mozgry – dětská vyrážka, snad souvisí s něm. Masern – osypky

múr zeď, pol. mur – zeď, stěna

murař zedník, pol. murarz – zedník

muřin černocho, pol. Murzyn – černocho, mouřenín

muskej muž, manžel, zjednodušení výslovnosti (haplol.) žs>s, svč. nářečí – hlásková změna ý>ej

muskuly svaly, pol. muskuly – svaly

mušikrálik střízlík

muštarda hořčice, pol. musztarda – hořčice

nakas příkaz, pol. nakaz – příkaz, rozkaz

narty lyže, pol. narty – lyže

naučitel učitel, pol. nauczyciel – učitel

neduha neduh, jzč. nářečí – přiřazení k jinému substantivnímu rodu > fem.

nedvět medvěd, asim. místa artikulace – m > n: stč. nedvěd, pol. niedźwiedź

netopejř netopýr, svč. nářečí- hlásková změna ý>ej, i vliv pol. nietoperz – netopýr

nezapomínajka pomněnka, pol. niezapominajka, niezabudka – pomněnka

oul úl, svč. nářečí, stč. podoba – důslednější diftongizace ú>au>ou – i na počátku slov,

oumysl úmysl, svč. nářečí, stč. podoba – důslednější diftongizace ú>au>ou – i na počátku slov

ouřat úřad, svč. nářečí, stč. podoba – důslednější diftongizace ú>au>ou – i na počátku slov

ouředník úředník, svč. nářečí, stč. podoba – důslednější diftongizace ú>au>ou – i na počátku slov

outerek úterý, svč. nářečí, stč. podoba – důslednější diftongizace ú>au>ou – i na počátku slov

pajac panák, pol. pajac – paňác, harlekýn

pakunek zavazadlo, pol. pakunek – balíček

palka hůl, pol. pałka – hůlka, palička, obušek

paltán kabát, pol. palto – svrchník

papyros cigareta, pol. papieros – cigareta

papka lepidlo z mouky, pol. papka – kaše, hustá polévka

papuga papoušek, pol. papuga – papoušek

partyje politická strana, pol. partia – politická strana, partie

paruci nemoc padoucnice, jzč. nářečí (Chodsko) – hlásková změna d>r,

pálešník palačinka

palto paletto, svrchník, pol. palto – svrchník, převlečník

patelka/patelna pánev, pol. patelnia – pánev

patyk kousek proutku, pol. patyk – špalík, tyč, kus dřeva, kůl, hůl

pěk svazek (např. klíčů), pol. pęk – svazek, trs, uzel

peluň pelyněk, nář. pelun, peluň, peluněk, pol. piołun – pelyněk

pěrun – do přeruna! klení, podobně obraty – do paroma! laš. přerun, pol. piorun – hrom

pigulka tableta, pol. pigulka – pilulka

pintro patro, pol. piętro – patro

pirnik penál, pouzdro, pol. piórnik – penál,

píro psací pero, husí pero, svč. nářečí – hlásková změna é>i

pobor odvod, pol. pobór – odvod, odběr

pockarta pohlednice, angl. Postcard – pohlednice, pol. pocztowa karta

počta pošta, pol. poczta, i svč. počta – asim. š>č

pokřiva kopřiva, pol. pokrzywa – kopřiva

portmonetka peněženka, pol. portmonetka – peněženka

pšakrev „psí krev“, klení, pol. psia krew

pšamač „psí matka“, klení, pol. psia mać

práce – s **prácej** s prací, svč. nářečí – hlásková změna í>ej – koncovka 7.sg. fem.

přaska přeska (neprovedena stč. hlásková změna a>ě>e po měkkých souhláskách)

pudýlko/pudelko krabička, pol. pudełko – krabička, krabice, pouzdro

půlnoc sever, půlnoc, i pol. północ – půlnoc, sever

pumidor rajče, pol. pomidor – rajské jablko

punkta body, pol. punkt – bod, místo, stanoviště

punktuálnost dochvilnost, pol. punktualność – přesnost, dochvilnost

racija důvod, pol. racja – příčina, důvod, pravda, porce, dávka

račucha varianta polských masopustních koblih a šišek, pol. rasuszek – lívanec

rafika hodinová ručička, čes. rafije – ručička na hodinách, ze zdrobnělého rafijka – rafika

rachunky počty, pol. rachować – počítat

rachunok účet, pol. rachunek – účet

ramota legrace, pol. ramota – zast. satira, humoreska, literární kýč, úřední doklad

rejent notář, pol. rejent – zast. notář

religija církev, náboženství, pol. religia – náboženství

rmenek heřmánek, pol. rumianek – heřmánek

robota práce, pol. robota – práce

robotnik dělník, pol. robotnik – dělník

rohalek rohlík, pol. rogalik – rohlík

rondlik kastrol, rendlík, pol. rondel – kastrol, rendlík

rosol masová polévka, pol. rosół – polévka
z masa, vývar

rover jízdní kolo, pol. rower – jízdní kolo

rustování lešení, pol. rusztowanie – lešení

ružnice rozdíl, pol. różnica – rozdíl, různice,
neshoda

řmije zmije, pol. żmija, mylná interpretace – vliv
pol. výslovnosti ř (jako ž nebo š) – to mělo
zřejmě vliv na chybnou interpretaci slova – pol.
ž zde bylo vyloženo jako ř

sabatník pec na pečení chleba nebo truhla

salmiják čpavek, pol. salmiak – salmiak

salseson tlačěnka

samochod auto, pol. samochód – automobil

seknice světnice, svč. nář. – disim. tn > kn:
(světnice > setnice > seknice – disimilační k),

servantka nábytková police, pol. serwantka –
vitřínka, skříň pro ozdoby

schoř tchoř, lid. – asibilace t > s

schran protiletický kryt, pol. schron – kryt

schromáždění shromáždění, čes. nář. –
progresivní asim. znělosti sh > sch-,

silnice – silnicej silnicí, svč. nářečí – hlásková
změna í > ej, koncovka 7.sg.fem.

skarbonka pokladnička, pol. skarbonka –
pokladnička

sklep obchod nebo sklep na brambory, pol. sklep
– krám, obchod

sknera lakomec, pol. sknera – lakomec, skrblík

skříň bedna, pol. skrzynia – bedna, truhla

sliwka švestka, slíva, svč. nářečí – obouretná
výslovnost hlásky v

slojek sklenice, pol. słoik – sklenice, láhev na
zavařeninu, kompot

smok drak, pol. smok – drak

sok šťáva, pol. sok – šťáva

spokoj klid, pol. spokój, i analogie dle spokojený

sprak prak, nejasná etymologie, han. nářečí –
šprak

spravunky nákupy, pol. sprawunek – nákup

stacije nádražní stanice, pol. stacja – stanice

statky nádobí, pol. statek – hovor. kuchyňské
nádobí

steška stezka, zde zachován původ. stč. tvar
stežka

stlani opadané jehličí, svč. – spadlé jehličí, v čas
nouze s podestýlá dobytku místo slámy

struž hlídač, pol. stróż – strážce, hlídač,
opatrovník

suchoty tuberkulóza, pol. suchoty – souchotiny,
tuberkulóza

suka fena, pol. suka – fena

svarba svatba, jzč. nářečí (Chodsko) – disim.
d > r,

svarebník účastník svatby, jzč. nářečí (Chodsko)
– disim. d > r,

šewc švec, svč. nářečí – obouretná výslovnost
hlásky v, metateze (přesmyk) hlásek –ve- > ew,
možná analogie dle ševcovský

šinka šunka, pol. szynka – šunka

šiny kolejnice, pol. szyna – kolejnice

škarlantyna spála, pol. szkarlatyna – spála

škodlivec/škudlivec vrabec

šmalc/šmolec škvařené sádlo, pol. smalec/szmalec – přeškvařené sádlo
šnelka česnečka, snad dle něm. schnell – rychle, rychle uvařená polévka
šněruwka tkanička do bot, pol. sznurówac – šněrovat, sznurówka – šněrovačka
šňurek, špagát provázek, pol. sznurek – šňůrka, provázek
šnyčuchy brusle, něm. der Schlittschuch – brusle
šnytlich pažitka, něm. der Schnittlauch – pažitka
šoltys/soltys místní starosta, pol. sołtys, něm. Schultheiß – starosta
šosa silnice, pol. szosa – silnice, (*Běž s tej šosy na tretuár... Běž z té silnice na chodník...*)
špicel špion, vyvědčák, pol. szpicel – hovor. špicl, špehoun, zvěd, detektiv
šprycha drát u jízdního kola, pol. szprycha – paprsek kola
špryt líh, něm. der Spiritus – líh
špulec pulec, svč. – špulec – v okolí Litomyšle, lid. etymologie spojuje se slovem poučiti – vyvaluje oči jako pulec, zde tedy zřejmě analogie dle slovesa špuliti
šraňk, šafa skříň, něm. der Schrank – skříň, pol. szafa – skříň
štempl razítko, něm. der. Stempel – razítko
šufelka lopatka, pol. szufelka – lopatka (na mouku, na uhlí apod.)
šuflík zásuvka, lid. šuplík, disim. způsobu artikulace, něm. die Schublade – šuplík i pol. szuflada – šuplík
terpetlik kyvadlo, něm. der Perpendikel – kyvadlo hodin

tłum dav, masa, zástup, pol. tłum – dav, zástup
toporek sekerka, pol. toporek – sekerka, teslice
torf rašelina, pol. torf – rašelina
torepka kabelka, pol. torebka – torbička, brašnička, kabelka, sáček, pouzdro
Toufil varianta křestního jména Teofil
tovary zboží, pol. towar – zboží
trepy boty, dřeváky, pol. trepy – trepy, sandály
tretuar chodník, pol. trotuar – chodník, trotoár
trúhla rakev, stč. truhla – rakev
trup mrtvola, pol. trup – mrtvola
tříšky třísky, dílčí akomodace artikulačního místa první hlásky k druhé – sk>šk,
tygrys tygr, pol. tygrys – tygr
ubráni šaty, pol. ubranie – oblečení, oděv, šaty, výzdoba, dekorace
ulice – ulicej ulicí, svč. nářečí – hlásková změna í>ej – koncovka 7.sg. fem.
urodiny/urodžiny narozeniny, pol. urodziny – narozeniny
varowka kaše, svč. nářečí – obouřetná výslovnost hlásky v
varunek podmínka, pol. warunek – podmínka
vázanka kytice, čes. vázanka – kravata, obojí souvisí se slovesem vázat
vazon váza, pol. wazon – váza
veborka tkalcovna, pol. weba – véba = druh jemného plátna
vébr tkadlec, pol. weba – véba = druh jemného plátna
večír večer, svč. nářečí – hlásková změna é>í

vęgoř úhoř, pol. węgorz – úhoř
vejkon výkon, svč. nářečí – hlásková změna ý>ej
velon závoj, pol. welon – závoj
vembloud velbloud, asim. místa artikulace l>m
veřtat tkalcovský stav, pol. warsztat (pracovna, dílna)
větrák větrný mlýn
vlákno jemný len
voběd oběd, svč. nářečí – protetická hláska v
voči oči, svč. nářečí – protetická hláska v
vodawki oddavky, svč. nářečí – protetická hláska v, obouretná výslovnost v
voharek uhlík, čes. oharek, svč. nářečí – protetická hláska v
vokop zákop, svč. nářečí – protetická hláska v
volovina hovězí maso, pol. wołowina – hovězí maso
volovo olovo, svč. nářečí – protetická hláska v
vopchod obchod, svč. nářečí – protetická hláska v
vopratě opratě, svč. nářečí – protetická hláska v
voprava oprava, svč. nářečí – protetická hláska v
voršow lopata, nář. voršof, voršouf, voršov, vorčouch, z něm. Wurfchaufel – široká dřevěná lopata, již se čistilo obilí od plev, svč. nářečí – obouretná výslovnost hlásky v
vrłowže z pův. v-hrdlo-lže, svč. nářečí – zjednodušení výslovnosti (haplol.)
vůzek vozík, kočárek, pol. wózek – kočárek
výprava, posag výbava, pol. wyprawa – výbava, vybavení, pol. posag – věno

zábawka hračka, pol. zabawka – hračka, svč. nářečí – obouretná výslovnost hlásky v
zadatek záloha, pol. zadatek – záloha, závdavek
záhlavek polštář, nář. zhlavec – polštář pod hlavu
záchod západ, pol. zachód – západ
zakažení krve otrava krve, pol. zakażenie krwi – otrava krve
zalejvajka/zalejvawka kyselová bramboračka, svč. nářečí
zápas zásoba, pol. zapas – zásoba
záraza nákaza, pol. zaraza – nákaza
zárobek mzda, pol. zarobek – výdělek
zbuk zkažené vejce, pol. zbuk – záprtek
zeluwka podrážka, pol. zelówka – podrážka
zgoda dohoda, pol. zgoda – shoda, souhlas, úmluva, smír
žandarm četník, pol. żandarm – četník
želásko žehlička, pol. żelazko – žehlička, železko
žencká žena, manželka, asim. nsk > nck
žlice lžice, čes. nář. – metateze (přesmyk) hlásek,
žlička lžička, čes. nář. – metateze (přesmyk) hlásek,
žvir šterk, pol. żwir – šterk

PŘÍDAVNÁ JMÉNA

bídnej chudý, svč. nářečí – hlásková změna ý>ej
bílej bílý, svč. nářečí – hlásková změna ý>ej
břidkej ošklivý, svč. nářečí – hlásková změna ý>ej; pol. brzydki – ošklivý, škaredý
cvanoj chytrý, pol. cwany – chytrý

čekavej zvědavý, zajímavý, svč. nářečí – hlásková změna ý>ej, pol. ciekawy – zvědavý, zajímavý

českim českém, svč. nářečí – hlásková změna é>í+ krácení délky samohlásky

diwnej divný, svč. nářečí – hlásková změna ý>ej

dobřího dobrého, svč. nářečí – hlásková změna é>í

dřevjednej dřevěný, svč. nářečí – hlásková změna -nn->-dn-, hlásková změna ý>ej

hipký/chipký mrštný, pol. chybki – hbitý, rychlý

hlibokej hluboký, analogie dle slova vysokej, svč. nářečí – hlásková změna ý>ej

chonornej pyšný, pol. dial. honorny, svč. nářečí – hlásková změna ý>ej

chrapatej drsný, svč. nářečí – hlásková změna ý>ej, svč. chrapavý – drsný, nehladký

chudej hubený, svč. nářečí – hlásková změna ý>ej, pol. chudawy – pohublý

chytřej lakomý, svč. nářečí – hlásková změna ý>ej, pol. chytry (chytrý, lstivý, mazaný, chtivý, žádostivý)

inej jiný, svč. nářečí, nepřítomnost protetické hlásky j, hlásková změna ý>ej

jehovejch Jehovových, zjednodušení výslovnosti (haplol.) skupiny -ov

lichý špatný, pol. lichy – zlý, ničemný, špatný, chatrný

lužnej volný, uvolněný, pol. luzny – volný, svobodný, neupevněný, nezapřažený

nezadovolená nespokojená, pol. zadowolony – spokojený, uspokojený

ochotničí ochotnický, pol. ochotniczy – ochotnický, dobrovolnický

paskudný ošklivý, pol. paskudny – odporný, ošklivý, hanebný

pewnej pevný, svč. nářečí – hlásková změna ý>ej

půlnoční severní, pol. połnocny – půlnoční, severní

roděnej rozený, tvarová analogie podle rodit, rodím, svč. nářečí – hlásková změna ý>ej

rozmaitej rozmanitý, svč. nářečí, hlásková změna ý>ej, pol. rozmaity – rozmanitý, různý

rozpustný rozpustilý, pol. rozpustny – prostopášný, nemravný

říšnej hříšný, svč. nářečí – hlásková změna ý>ej, nevyslovováno h- (bráno jako protetické? nebo zjednodušení výslovnosti (haplol.) hř>ř

sgřebný lněný – pol. sgrzebie – druh lnu

sparalizovaná ochrnutá, pol. sparalizowany – ochrnutý, bezmocný

supa polévka, pol. zupa – polévka, i něm. die Suppe, zupa pomiderová – rajská polévka

svarební svatební, analogie dle svarba, svarebník (viz tam)

šťastnej šťastný, svč. nářečí – hlásková změna ý>ej, zachování pův. skupiny -šč- se v čes. nářečích neobjevuje (u nás v nářečích han., laš., msl.)

ščúplá tenká, úzká, pol. szczupły – štíhlý, hubený

štiwný prkenný, pol. sztywny – tuhý, tvrdý, neohebný, prkenný, upjatý, nepřístupný

švizej čerstvý, svč. nářečí, hlásková změna ý>ej, pol. świeży – svěží, čerstvý, nedávný, nový, zdravý, pův. čes. švižný (od švihati), z toho disimilací svižný

tatínkovej tatínkové, čes. nářečí, sjednocení 2., 3., 6. sg. fem. – koncovka -ej

trudný těžký, pol. *trudny* – těžký, obtížný, namáhavý

ubraný oblečení, nerozlišování rodu mužského životního a neživotního v nom. pl., svč. n.

umrdlej mrtvý, i jako substantivum umrlec, vkládání (epenteze) hlásky – *rl* > *rdl*, svč. nářečí – hlásková změna *ý* > *ej*

upartej paličatý, svč. nářečí, hlásková změna *ý* > *ej*, pol. *uparty* (tvrdošíjný, zatvrzelý)

vodřený odřené, nerozlišování rodu mužského životního a neživotního v nom. pl., svč. nářečí – protetická hláska *v*

zařiznutý zařezání, nerozlišování rodu mužského životního a neživotního v nom. pl., svč. n.

zatrápená zatracená, analogie dle *trápiti*

zništěnej zničený, pol. *zniszczenie*, svč. nářečí – hlásková změna *šč* > *št'*, hlásková změna *ý* > *ej*,

ZÁJMENA

(**f**)**šecki/fšeci** všichni, odsouvání (elize) hlásky *v* na počátku slova, (v důsledku labilnosti artikulace dřívějšího obouretného *v*)

hdo kdo, asim. *kd* > *gd* (> *hd*)

ju *ji*, analogie dle tvrdého vzoru *ta*, svč. nářečí

mího mého, svč. nářečí – hlásková změna *é* > *i*

ňakej nějaký, svč. nářečí – hlásková změna *ý* > *ej*, zjednodušení výslovnosti (haplol.) – *ėja* > *á*

někerej některý, svč. nářečí – hlásková změna *ý* > *ej*

nik nikdo

ňou *ní*, analogie s tvrdým vzorem zájmen – *ta* – *tou*

samom/samym samém, analogické vyrovnání dle tvrdého skloňování – tom, (*Na samom konci. A kde se narodil, samym v Zelově?*)

svejma svými, svč. nářečí – hlásková změna *ý* > *ej*

takej, taká takový, taková, zjednodušení výslovnosti (haplol.) skupiny –ov

takú takovou, zjednodušení výslovnosti (haplol.) skupiny –ov

tale tahle, zjednodušení výslovnosti (haplol.) *hl* > *l*

tej té, svč. nářečí nebo i pol. 2. p. – *tej*

tejch těch, svč. nářečí

tema, s tema těmi, s těmi, svč. nářečí

todle/tole toto, tohle – zjednodušení výslovnosti (haplol.) *hl* > *l*,

v ňom v něm, analogie dle tvrdého vzoru zájmen – *ten* – v tom

von, vona, voni on, ona, oni – svč. nářečí – protetická hláska *v*

ČÍSLOVKY

devátá – po devátej po deváté, vliv adjektivního skloňování – čes. nářečí, sjednocení 2., 3., 6. sg. fem. – koncovka –*ej*

druhí druzí, analogické vyrovnávání tvarů mask. životných s neživotnými

dwa dva, svč. nářečí

dvaceti dvacet, stč. dvadceť

jednej jedné, vliv adjektivního skloňování – čes. nářečí, sjednocení 2., 3., 6. sg. fem. – koncovka –*ej*, nebo pol. 2. p. – *jednej*

jednoukrát tolik jednou tolik

miliouny miliony, diftongizace – *o* > *ou*

prwni první, svč. nářečí – obouretná výslovnost hlásky v

prwnikrát poprvé, svč. nářečí – obouretná výslovnost hlásky v

sídmej sedmý, svč. nářečí – hlásková změna e>í

šístá šestá, svč. nářečí – hlásková změna e>í

štyri čtyři, zjednodušení skupiny čt>št

tolika tolik, přisouvání koncové hlásky -a

vo usmej o osmé (hodině), pol. ósmy, vliv adjektivního skloňování – čes. nářečí, sjednocení 2., 3., 6. sg. fem. – koncovka -ej

SLOVESA

balamuntit balamutit, klamat, pol. bałamacić – klamat, šalit

bečet hanl. plakat, pol. beczeć – bečet, mečet nebo hanlivě bečet, plakat

bejt být, svč. nářečí – hlásková změna ý>ej

brát – béru, béřeš, bére беру, bereš, bere, dloužení e>é, arch. podoby

brachovat chybět, pol. brakować – nedostávat se, chybět

břidit se protivit se, štitit se, pol. brzydzić się – štitit se (čeho), ošklivit si (co)

cejtit cejtil cítil, svč. nářečí – hlásková změna í>ej

cerovat opravovat punčochy, pol. cerować – štepovat, látat, zašívát

číst – čtíte! čtěl, analogie dle 1. os. sg. – čtil

dejchat dýchat, svč. nářečí – hlásková změna ý>ej

dočekat dočkat se, objevuje se zde náležité e za původní jery, na našem území zredukované asi od 16. stol., i pol. doczekać – dočkat se

fruvat/ frugat létat, pol. fruwać – létat, utíkat

gotovat – gotujeme vařit, připravovat, pol. gotować – vařit, připravovat, chystat

hartovat kalit, pol. hartować – kalit, tvrdit (ocel)

hejbat hýbat, svč. nářečí – hlásková změna ý>ej

huknout se – huk se uhodil se, zaniká jedinečný konsonant na konci pobočné slabiky – čes. nářečí, pol. hukać – udeřit, praštit

chlichtat se smát se, nář. podoby různé např. chechtat se, chlichtat se atd., zvukomalebné

ít jít, svč. nářečí, nepřítomnost protetické hlásky j

krejt – kreju kryji, čes. nářečí vzniklo morfonologickou analogií – podle krýt > krejt, koncovka -u analogicky podle sloves 1. třídy (např. pecu, umřu)

kropnout srazit, udeřit, pol. kropnąć – pokropit, udeřit, vypít, padnout

mejt – meju myju, čes. nářečí, vzniklo morfonologickou analogií – podle mýt > mejt,

meškat bydlet, pol. mieszkąć – bydlet

mocht – moh mohl, zaniká jedinečný konsonant na konci pobočné slabiky, čes. nářečí

mocht – možu, možeš, - může neutrální podoba můžu, můžeš, může, pol. móc, 2. os. sg. mozesz, analogické vyrovnávání hlásky slovního základu,

nadělat - nadřál nadělal, čes. nář. zjednodušení výslovnosti (haplol.) ěla>á

najdít najít, d' se přisouvá analogií dle přítomných tvarů du-deš (jdu-jdeš)

náles nalezl, čes. nářečí, dloužení a>á, zaniká
jedinečný konsonant na konci pobočné slabiky,

napálit zatopit, pol. napalić – rozpálit, zatopit

napíct – napečino napečeno, hlásková změna
e>í, čes. nář.

naresovat/narysovat nakreslit, pol. narysować –
narýsovat, nakreslit

nazyvat se – nazyval se jmenoval se, pol.
nazywać się – nazývat se, jmenovat se

nebejt – nejni není, vkladné (epentetické j), svč.
nářečí

nemít – nemaj nemají, čes. nář.

nespěšit – nespěši nespěchám, pol. spieszyć –
pospíchat

ništit ničit, pol. niszczyć – ničit, hubit, rušit,
hlásková změna šč>št', čes. nář.

obřidat ošklivit, pol. obrzydzać – zošklivovat

ochuzit ochudit, analogie podle ochuzen

podívat se – podívaju se dívám se, pol.
podziw podiv, údiv

podzeloat podrazit, pol. podzelować – podrazit

poďvat se – poďvala se podívala se,
zjednodušení výslovnosti (haplol.)

pojdat – pojdá /powdá povídá, svč. nářečí –
hlásková změna –vi->-j(i)-, příp. obouretná
výslovnost hlásky v

poslechnout – poslech poslechl, čes. nářečí –
zaniká jedinečný konsonant na konci pobočné
slabiky

pospřentat/pospřuntat poklidit, pol. posprzątać
– poklidit, uklidit

přejdít přejít, d' se přisouvá analogií dle
přezentních tvarů du-deš (jdu-jdeš)

přeprošu omlouvám se, pol. przepraszam! –
promiňte! pardon!

příkřít se – příkřít se mi stýská se mi, pol.
przykrzyć się – stýská se

přiměřit vyzkoušet (šaty), pol. przymierzyć –
zkoušet (oblek), srovnávat

pyskovat nadávat, pol. pyskować – držkovat,
odmlouvat

rachovat počítat, pol. rachować – počítat

retovat zachraňovat, pol. ratować – zachraňovat,
vysvobozovat

ryčet řvát, křičet, ryčet, i pol. ryczeć – ryčet, vulg.
usedavě plakat

rysovat kreslit, pol. rysować – rýsovat, kreslit

řek řekl, čes. nářečí – zaniká jedinečný konsonant
na konci pobočné slabiky

skovat schovat, disim. sch>sk

slíbit – slíbino slíbeno, čes. nář. – hlásková
změna e>í

snášet – snášej snáší, svč. nářečí, svč. nářečí –
hlásková změna í>ej, 3.os.pl.

snít se – snilo se mi zdát se, pol. śnić się – zdát
se

spakovat sbalit, pol. spakować – zabalit

strojit ladit, strojit stromek, pol. stroić – oblékat,
zdobit, krásit

šanovat šetřit, pol. szanować – vážit si (koho),
szanować się – šetřit se

ščigat se předbíhat se, pol. ścigać się – honit se,
předstihovat se

šmakovat chutnat, pol. smakować – chutnat

štěpovat očkovat, pol. szcepić – očkovat, přenes.
šířit

šurgat šourat, pol. szurać, szurgotać – šoupat

tlumačit – tlumačila vykládala, pol. tłumaczyć –
překládat, vykládat, objasňovat, omlouvat

udat se – udalo se podařilo se, pol. udanie –
povedení se; úspěch

ud'ál udělal, zjednodušení výslovnosti (haplol.) –
ěla->á

udávat předstírat, pol. udawać – přetvařovat se,
předstírat, dělat (na oko)

umarl/ umřeť umřel, pol. umarł – umřel

upotřebit – upotřebíno upotřebeno, čes. nář. –
hlásková změna e>í,

uročit ublížit zrakem, pol. uroczyć – očarovat

urodit se – urodil se narodil se, pol. urodzić się –
narodit se

uvaž! dávej pozor!, pol. uważać na co – dávat
pozor na co

uvažovat – uvažujeme uznáváme, (*To my ho
uvažujeme* – My ho uznáváme, vážíme si ho.),
pol. uważać się za coś – pokládat se za něco

vypadat – vypádalo, vypádá vypadalo, dloužení
a>á

vědět – vědíno věděno, hlásková změna e>í, čes.
nář.

vobout – vobuj! obuj!, svč. nářečí – protetická
hláska v

voddávat svč. nářečí – protetická hláska v (k
oddávat) (*Voddávej mi to!* = *Vrat' mi to!*)

vopisovat – vopisoval psal, popisoval, svč.
nářečí, protetická hláska v (k opisovat), pol.
opisywać – popisovat, líčit

voptat se – voptám se zeptám se, optám se,
svč. nářečí, protetická hláska v (k optat se)

vyprasovat vyžehlit, pol. wyprasować – vyžehlit,
vylisovat, vymáčkat

zapulkat zaklepat, pol. zapukać – zaklepat

zauvaž! zpozoruj!, pol. zauważać – pozorovat,
všímat si, připomínat

PŘÍSLOVCE

aspoň alespoň, zjednodušení výslovnosti (haplol.)

dáleko daleko, dloužení e>é

dávnej dávno, diftongizace e>ej, analogicky dle
slova vícej, nebo pol. – 2. st.

dycky vždy, zjednodušení výslovnosti (haplol.)
vžd>d

dóbře dobře, dloužení o>ó

dřív dříve, svč. nářečí, obouretná výslovnost
hlásky v

fcele vůbec, docela, pol. wcale, analogie se spis. č.
celý

ftedy/ftehdy tehdy, pol. wtedy – tehdy, ftehdy –
kombinace pol. a čes. tvaru furt – pořád

hde kde, asim. *kd>gd* (> *hd*), jzč. nářečí

ináč/jináč jinak, svč. nářečí – nepřítomnost
protetické hlásky j

inam jinam, svč. nářečí – nepřítomnost protetické
hlásky j

indy jindy, svč. nářečí – nepřítomnost protetické
hlásky j

inudy jinudy, svč. nářečí – nepřítomnost
protetické hlásky j

jenomejc/jenomej jenom, diftongizace e>ej,
analogie dle slova vícej

juš už, již, pol. już – už, již

ňáko nějak, zjednodušení výslovnosti (haplol.) –
ėja > á, přísouvání hlásky -o

napewno jistě, pol. na pewno – určitě, zcela jistě,
napewno, svč. nářečí – obouretná výslovnost
hlásky v

nazat zpátky,

něgdej někde, diftongizace e>ej, analogicky dle
vícej,

nejdřiw/ /nejdřívej/ nejdřívejc nejdříve,
podoba nejdřiw – svč. nářečí, obouretná
výslovnost hlásky v, podoba nejdřívej –
pol.najdrzewiej, nebo diftongizace e>ej,
analogie dle slova vícej, podoba nejdřívejc –
přísouvání hlásky c komparativu a superlativu
adverbii

niħde nikde, jzč. nářečí – asim. *ħed>gd (> ħd)*

po polsku polsky, pol. vazba – např. po
francusku – francouzsky

porád pořád, snad analogií dle *rád*, pokud to
nezpůsobilo intervokální postavení

práje/ práwe právě, svč. nářečí – obouretná
výslovnost hlásky v

prej prý, svč. nářečí – hlásková změna ý>ej

ráděj raději, vypuštění (elize) koncové hlásky -i

rázem spolu, společně, pol. razem – zároveň,
současně, spolu

rozmaité rozmanitě, pol. rozmaity – rozmanitý,
různý, pestrý

sprawně správně, svč. nářečí – obouretná
výslovnost hlásky v

teřky teď, nyní, nář.

vícej více, diftongizace e>ej, pol. – 2.st. příslovci
– wiele > więcej

večír večer, svč. nářečí – hlásková změna e>í

zasejc/zasej zase, diftongizace e>ej, analogie dle
slova vícej

zrúvna zrovna, pol. równy, u nás *zruvna* na
Boskovicku

živo rychle, pol. żywo – živě, čerstvě, rychle,
bystře

PŘEDLOŽKY

kůli kvůli, z pův. k+vůli, diferenční zánik v

na v na, zdvojování předložek (*Tam na v rynku.*)

vo o, svč. nářečí – protetická hláska v

vod od, svč. nářečí – protetická hláska v

SPOJKY

bo vždyť, protože, nebo, pol. bo – neboť,
poněvadž, protože

či nebo, zda, pol. czy – či, zda, zdali

choč i když, třeba i, pol. choć – ač, ačkoli, jakkoli,
i kdyby, jako (by)

jesli jestli, zjednodušení výslovnosti (haplol.) tl>l

navet ale, ale i, pol. nawet – ba i, dokonce, takřka

poněvadž protože, archaická podoba

že by kdyby, pol. żeby – aby, kéž by, i kdyby,
kdyby

ČÁSTICE

ju ano, nář.

přeci/přecit' přece, lid. přeci, pův. předs „před sebe“, -t' je částice kladená jako příklonka, podobně nebo-t' ad.),

tak ano, pol. tak – ano, přísl. tak

CITOSLOVCE

Dobrej den! Dobrý den!, čes. nář.

Dobrej večir! Dobrý večer!, čes. nář.

Doš Pambu! Zdař Pán Bůh!

Helete! Heleďtel, zjednodušení výslovnosti (haplol.)

ZDROJE

1. Marešová, H.: nasbíraný jazykový materiál (video-áznam, Zelov 1999, rukopis, Łódź 2000).
2. Wolska, I.: *Dialekt Czechów zamieszkałych w woj. Łódzkim*. Warszawa 1971, Diplomová práce. (+ nasbíraný jazykový materiál – rukopis).
3. Miller, T.: *Paměti, kap. LXXX: Zelovské slovníček*. Archiv Husitského muzea v Táboře. 1948-1951, strojopis.
4. Štěrková, E.: *Země otců*. Praha 1995.
5. Vydra, B.: Z nářečí zelovských Čechů v Polsku. *Sborník věnovaný F. Pastrnkovi*, 1923, s. 149 – 157.
6. Hovorka, J.: *Ze vzpomínek matčiných*. Olomouc 1957, rukopis.
7. Hovorková, E.: *Harfa Sionská – vzpomínky*. Vítkovice 1951, strojopis.
8. Šimůnek, V.: *Země otců*. Dokumentární film c Zelově, Česká televize 1998.

9. Šimůnek, V.: *A viděl jsem nové nebe a novou zemi*. Dokumentární film o Zelově, ČT, 2000.
10. Machek, V.: *Etymologický slovník jazyka českého*, Praha 1997, 866 s.
11. Vydra, B.: *Polsko-český slovník*, Praha 1967, 1203 s.
12. Baloun, J., Widimský, F.: *Německo-český, česko-německý slovník*, Praha 1972, 483 s.

PODĚKOVÁNÍ

Tento slovník by nemohl vzniknout bez podpory řady velmi ochotných a obětavých lidí – proto bych ráda na tomto místě poděkovala panu Vlastimilu Pospíšilovi z Brna za pomoc a poskytnutí řady materiálů. Děkuji paní Martě Lebedové (Tučkové) ze Šumperka za pomoc při získávání kontaktů v Zelově. Zároveň chci poděkovat i své rodině (Hovorkové), která patří k potomkům českých exulantů ze Zelova a díky které jsem nejen mohla získat řadu materiálů, ale zároveň zjistit, kam patřím a kde mohu hledat své kořeny. Děkuji také všem obyvatelům Zelova, kteří mi umožnili získat jazykový materiál, zvláště pak paní Lence Kedajové, Heleně Jersákové a faráři Miroslawu Jelinkovi s manželkou. Především bych však chtěla poděkovat paní Iloně Wolské, dříve odborné asistentce na Univerzitě v Lodži, za obětavou spolupráci, poskytnutí rozsáhlého jazykového materiálu a řadu cenných rad. Ráda bych jí tuto práci věnovala s díky, že mi umožnila pokračovat ve výzkumu, který započala.

H. Marešová

Olomouc, duben 2003

SLOVO VYDAVATELE

Občanské sdružení EXULANT (bylo založeno v roce 1995) se zaměřuje na vytváření a upevňování kontaktů mezi potomky pobělohorských exulantů na území nynějšího Polska, Ukrajiny a dalších míst. Sdružení vydává informační věstníky a organizuje společné akce a v rámci svých skromných možností se soustřeďuje i na archivní, vydavatelskou a historickou činnost spojenou s pobělohorskou emigrací, životem v exilu a návratem do původní vlasti. Sdružení úzce spolupracuje s Českobratrskou církví evangelickou, Bratrskou jednotou baptistů, Evangelickým reformovaným sborem v Zelowě (Polsko) a dalšími evangelickými církvemi a spolky.

Při památné příležitosti připomenutí výročí 200 let od založení českého Zelowa (zakoupení tohoto panství potomky českých exulantů v červnu roku 1803) se sdružení významně podílelo na přípravě a organizaci Celosvětového kongresu potomků Českých bratří v Zelowě, který se uskutečnil ve dnech 19. až 22. června 2003 pod heslem Ježíš Kristus je tentýž včera i dnes i na věky.

Právě ke zmíněnému kongresu vydalo sdružení tento malý slovníček, který má připomenout, jak obyvatelé Zelowa mluvili v civilním životě (v kostele používali Kralickou biblí a české kancionály) a jak se v tomto městě mnohé evropské jazyky prolínaly.

Rád bych, jménem našeho sdružení, velice srdečně poděkoval Mgr. Haně Marešové, Ph.D., za péči a lásku, s jakou tento slovníček připravila.

Praha, květen 2003

Prof. Ing. Karel Matějka, CSc.
předseda sdružení EXULANT

*U příležitosti 200 let českého Zelova
vydalo občanské sdružení Exulant
za finanční podpory předsedy sdružení
Karla Matějky.*

*Jungmannova 9, 110 00 Praha 1
Česká republika.*

náklad 1000 výtisků.

Praha 2003

Vybrala a sestavila:

*Mgr. Hana Marešová, Ph. D.
Grafický návrh: Libuše Hubičková*

Krajina u okolí Zelova

